

29 libellensoorten op de

De nieuwe Europese Rode Lijst voor libellen is deze zomer uitgekomen. Op een Rode Lijst staan de soorten die risico lopen uit te sterven. De Europese Unie heeft IUCN (International Union for Conservation of Nature) de opdracht gegeven om voor een aantal groepen de Europese Rode Lijst te updaten, waaronder libellen. Bij de hier gebruikte methode wordt naar de trend over de laatste 10 jaar en de verspreiding gekeken. Het gaat dus om recente ontwikkelingen, dit is anders dan de Nederlandse Rode Lijst waarbij naar de trend sinds 1950 gekeken wordt.

De afgelopen twee jaar is voor alle Europese libellensoorten gekeken naar de verspreiding, de recente trend en mogelijke bedreigingen.

Tekst:
Roy van Grunsven
De Vlinderstichting

Van zoveel mogelijk landen en regio's zijn data bij elkaar gebracht en hiermee is de Europese trend en de verspreiding bepaald. Een soort komt op de Rode Lijst als deze heel hard achteruitgaat (meer dan 30% in 10 jaar) of heel zeldzaam is, of een combinatie van die twee.

Van de 142 behandelde soorten blijken er twee soorten te worden geclassificeerd als ernstig bedreigd, negen als bedreigd en veertien als kwetsbaar (tabel 1). Daarnaast zijn er zeventien soorten gevoelig, er is geen acute bedreiging, en ze staan dus niet op de Rode Lijst, maar ze nemen wel in aantal af. Verder zijn 92 soorten thans niet bedreigd, er is geen reden tot zorg. Er zijn vier soorten waarvoor we te weinig gegevens hebben, alle vier uit het oosten van Europees Rusland en we hebben geen idee hoe algemeen ze daar zijn en of ze toe- of afnemen.

Oorzaken nader bekeken

Er vallen twee groepen libellensoorten op de Rode Lijst op. Veel soorten op de Rode Lijst leven of in stromend water in het zuiden van Europa (zestien op de Rode Lijst en zes gevoelig) of in voedselarme stilstaande wateren in Centraal- en Noord-Europa (zeven op de Rode Lijst en zeven gevoelig). Er zijn maar enkele soorten die niet in die twee categorieën vallen, bijvoorbeeld bruine glazenmaker en metaalglanslibel.

Dat er veel soorten van mediterrane beken op staan is geen verrassing, dat was ook op de vorige Rode Lijst. Veel van deze soorten hebben een klein verspreidingsgebied, dat maakt deze soorten uiteraard al snel kwetsbaar. Er is wel een aantal soorten nu sterker bedreigd dan in de vorige beoordeling, bijvoorbeeld de zuidelijke waterjuffer die eerder als kwetsbaar ingeschat was, maar nu bedreigd is. Voor deze groep is droogte het grootste probleem. Het effect van de afname van neerslag wordt nog versterkt

Maanwaterjuffer staat als kwetsbaar op de Europese Rode Lijst. Het vrouwtje is te herkennen aan het zwarte klokvormpje op segment 8.

Europese Rode Lijst

Tabel 1. De 29 libellensoorten die op de Europese Rode Lijst staan. Veel soorten komen voor in mediterrane beken of in vennen/hoogveen. De status op de vorige versie van de Europese Rode Lijst uit 2010 is ook aangegeven, EB=ernstig bedreigd, BE=bedreigd, KW=Kwetsbaar, GE=gevoelig, TNB=thans niet bedreigd, NB=niet beschouwd). Er zijn drie soorten die in 2010 niet beschouwd werden, maar nu wel: Cazuma tanglibel, die in 2020 beschreven is, Perzisch lantaarntje, gevonden op Cyprus in 2013 en Italiaanse mercurwaterjuffer die tot 2023 als ondersoort van mercurwaterjuffer beschouwd werd.

door de toename van het onttrekken van water. Dit leidt tot het droogvallen van beken en rivieren waar de larven in leven; hierdoor verdwijnen deze soorten.

Verrassender is het grote aantal wijdverbreide soorten van Centraal- en Noord-Europa op de Rode Lijst. Veel van deze soorten komen voor van Engeland of Frankrijk tot in Siberië en van de Alpen tot ver in Scandinavië. Het zijn typisch soorten van vennetjes of hoogveen. Dit zijn ook de soorten waar we ons in Nederland zorgen over maken: maanwaterjuffer, speerwaterjuffer, venglazenmaker, zwarte heidelibel, ven- en noordse witsnuitlibel. Deze soorten doen het niet alleen in Nederland slecht, maar gaan in heel Europa hard achteruit en staan nu op de Europese Rode Lijst. De afname die we in Nederland zien, speelt ook in Frankrijk, Duitsland, Polen, Tsjechië en de Baltische staten. Zelfs in het zuiden van Zweden zien we deze soorten afnemen. Bij venglazenmaker en zwarte heidelibel is de inschatting dat ze tussen 2010 en 2020 meer dan de helft van hun verspreiding in Europa verloren hebben. Op de vorige Europese Rode Lijst uit 2010 stonden beide soorten nog als “thans niet bedreigd”, er was nog niet echt reden tot zorg.

Uiteraard spelen vele factoren een rol bij de afname van deze soorten. Habitatvernietiging, stikstofdepositie, toenemende wateronttrekking en exoten dragen allemaal bij, maar klimaatverandering lijkt toch de dominante factor. Wat daarbij opvalt, is dat de echte hoogveensoorten het op Europese schaal nog niet zo slecht doen. Noordse glazenmaker is gevoelig en hoogveenglanslibel is zelfs thans niet bedreigd. Mogelijk is hun specialisatie hun redding: de veenmosspecialisten zitten veilig in het veenmos waar

ERNSTIG BEDREIGD	HABITAT	RL2010
Griekse vuurjuffer	Mediterrane beken	EB
Turkse koraaljuffer	Mediterrane beken	EB
BEDREIGD		
Cazuma tanglibel	Mediterrane beken	NB
Geeladeroeverlibel	Mediterrane beken	KW
Geelvlekheidelibel		TNB
Kretaschemerlibel	Mediterrane beken	BE
Kretawaterjuffer	Mediterrane beken	KW
Perzisch lantaarntje	Mediterrane beken	NB
Siberische waterjuffer	Vennen/hogveen	KW
Venglazenmaker	Vennen/hogveen	TNB
Zuidelijke waterjuffer	Mediterrane beken	GE
Zwarte heidelibel	Vennen/hogveen	TNB
KWETSBAAR		
Beekkeizerlibel	Mediterrane beken	KW
Blauwoogbronlibel	Mediterrane beken	BE
Bruine glazenmaker		TNB
Bulgaarse glanslibel	Mediterrane beken	KW
Griekse bronlibel	Mediterrane beken	BE
Italiaanse mercurwaterjuffer	Mediterrane beken	NB
Kempense heidelibel		KW
Maanwaterjuffer	Vennen/hogveen	TNB
Mercurwaterjuffer	Mediterrane beken	GE
Metaalglanslibel		TNB
Noordse witsnuitlibel	Vennen/hogveen	TNB
Prachtlibel	Mediterrane beken	KW
Speerwaterjuffer	Vennen/hogveen	TNB
Steenrode heidelibel		TNB
Turkse bronlibel	Mediterrane beken	KW
Venwitsnuitlibel	Vennen/hogveen	TNB
Watervallibel	Mediterrane beken	KW

oprukkende soorten als grote keizerlibel niet komen. In het open water waar de larven van maanwaterjuffers, venglazenmakers en zwarte heidelibellen zitten, leven nu wel keizerlibellen. Ook de soorten van de echt koude plekken, zoals noordse waterjuffer, azuurglazenmaker, taiga- en toendraglanslibel lijken het (nog?) beter te doen en zijn slechts gevoelig of zelfs niet bedreigd. Deze zitten op koude plekken waar de warmteminnende opportunisten ook niet voorkomen. Naast de concurrentie en predatie door de warmteminnende soorten lijkt ook zuurstofbeschikbaarheid in het steeds warmere, en dus zuurstofarmere, water een rol te spelen, maar daar weten we nog erg weinig van.

De geelvlekheidelibel die in sommige jaren, zoals 1995 en 2005, ook in Nederland algemeen was, is uit een groot deel van Europa verdwenen, ook uit gebieden waar hij vroeger altijd talrijk was. Deze staat dus ook als bedreigd op de Rode Lijst. Het droogvallen van de poelen waar deze soort leeft, door drainage, daling van het grondwater en klimaat speelt absoluut een rol. Dat bruine glazenmaker en metaalglanslibel ook als kwetsbaar op de Rode Lijst staan is onverwacht. Beide soorten blijken niet alleen in Nederland, maar in heel Europa af te nemen. Waardoor dat komt is onduidelijk.

Een paar soorten toegelicht

Kempense heidelibel

Kempense heidelibel is lokaal heel talrijk in Nederland, dat was iets meer dan 10 jaar geleden wel anders. Toen had de Kempense heidelibel de Weerribben nog niet gevonden en kwam alleen voor in de Kempen. De grootste populaties waren in België en af en toe plantten ze zich in Nederland voort. De populaties in de Kempen zijn nu zo goed als verdwenen, er is nog één kleine populatie net over de grens in België. Ook in de rest van Europa gaat hij achteruit. In de jaren tachtig kwam de Kempense heidelibel nog massaal voor in de Camargue. Hier vlogen miljoenen individuen, nu is hij daar zeldzaam door veranderd hydrologisch beheer van de rijstvelden. Mogelijk is de populatie in Overijssel nu de grootste van Europa, maar ook hier kan dat snel veranderen. Het is dus een kwetsbare soort waarvoor we in Nederland een bijzondere verantwoordelijkheid hebben.

Zwarte heidelibel

In de voorlopige verspreidingsatlas (Wasscher, 1995) staat dat het een algemene soort van de zandgronden is die bij heidevennen vaak zeer talrijk kan voorkomen. Ook in de atlas uit 2002 (NVL, 2002) staat dat hij algemeen en niet bedreigd is, en geen bescherming behoeft. Dat was niet alleen in Nederland het geval, maar overal ten noorden van de Alpen. Ook op de Rode Lijst van 2010 is hij als thans niet bedreigd beoordeeld. Nu is dat beeld volkomen anders: in een groot deel van Europa is hij snel zeldzaam geworden en is nu zelfs op Europese schaal bedreigd. Van alle ven- en hoogveenlibellen is de snelle en onverwachte afname van de zwarte heidelibel misschien nog wel de meest schokkende.

Griekse vuurjuffer

De meest bedreigde libel in Europa is de Griekse vuurjuffer. Deze komt maar op vijf plekken voor in Griekenland en Albanië en dat is meteen de hele wereldpopulatie. Ze leven in beekjes met galerijbos op de oever. Alle populaties zijn klein en lokaal met in totaal 500-1000 individuen. Kleine ingrepen op de verkeerde plek kunnen door vervuiling van het water, onttrekking van water of het verwijderen van vegetatie, in het water of op de oever, al tot het verlies van een populatie leiden. Het is van groot belang dat deze plekken snel een beschermde status krijgen.

Meer lezen?

De publicatie van de Europese Rode Lijst Libellen is te lezen in het Engels via onderstaande link:

[European Red List of Dragonflies & Damselflies \(Odonata\). De Knijf et al., 2024](#)

Literatuur

Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie, NVL. (2002).

De Nederlandse libellen (Odonata) (Nederlandse Fauna; 4)-Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis. KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden.

Wasscher, M. (1995). Voorlopige verspreidingsatlas.

Contactblad Nederlandse Libellenonderzoekers, 23(1), 3-3. ●

Kempense heidelibel.

Zwarte heidelibel.

Griekse vuurjuffer.